

Antonio Guterres, the UN General Secretary, played the role of mediator. The chapter ends with the interesting claim that the Attila line can be characterised as a remnant of the Cold War.

Finally, in the epilogue the author summarises his research and asserts that one is inclined to focus on national, ideological, and international politics to identify the reasons for the partition. The roots of the problem go back in history, and beyond the role of the two communities one should also take into consideration the role of third parties. Notably, the involvement of Czechoslovakia, which the author analyses through the wealth of declassified documents, is a new element and an important outcome in research on the Cyprus problem.

Koura's *Partitioned Island* is an insightful study with a very rich bibliography. The analysis by the author is based on declassified documents, other archival sources, memoirs, the press, books, studies, and articles. This is an informative book, which meets its goals and the reader's expectations - highly recommended for specialists in the Cyprus problem and the different ethnic conflicts and lovers of history in general. This is a study that could be used as source material for a future historian.

Bibliography

- Assos, D. 2020. *Makarios: The Revolutionary Priest of Cyprus*. London.
 Drousiotis, M. 2002. *EOKA B & CIA: To ellinotourkiko parakratos stin Kypro*. Lefkosia. [Δρουσιώτης, Μ. 2002. *EOKA B & CIA: Το ελληνοτουρκικό παρακράτος στην Κύπρο*. Λευκωσία.]
 Salih, H. I. 2004. *Cyprus: Ethnic Political Counterpoints*. Baltimore, Md.

Νίκος Χ. Παπαδόπουλος. Άνοιξη Πράγας. Μνήμη Τσεχοσλοβακίας 1968. Αθήνα: Εκδόσεις Τυφλόμυγα, 2018, 306 σελ. ISBN 978-960-687-533-5.

Κωνσταντίνος Τσίβος

<https://doi.org/10.5817/NGB2021-1-6>

Στην ελληνική βιβλιογραφία σπάνια μελέτες ασχολούνται με τη νεότερη ιστορία της Τσεχοσλοβακίας, πόσο μάλλον με τα γεγονότα του 1968 που έμειναν γνωστά ως Άνοιξη της Πράγας. Το κρινόμενο βιβλίο αποτελεί την πρώτη απόπειρα

αξιολόγησης της «Άνοιξης» από Έλληνα συγγραφέα, η οποία προφανώς έγινε με την ευκαιρία της συμπλήρωσης πενήντα ετών από τη βίαιη καταστολή της Άνοιξης της Πράγας (2018). Ελάχιστες είναι οι πληροφορίες που διαθέτουμε τόσο για τον εκδοτικό οίκο (Τυφλόμυγα) που ανέλαβε το εγχείρημα, όσο και τον συγγραφέα, για τον οποίο απουσιάζει οποιαδήποτε βιογραφική αναφορά στο βιβλίο. Αν κρίνουμε από κάποιες αποσπασματικές αναφορές του ίδιου, πιθανολογούμε ότι πρόκειται για τον ελληνικής καταγωγής βουλευτή του σουηδικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος.

Ο συγγραφέας παραθέτει ως πηγές γνωστά έργα της αγγλόφωνης βιβλιογραφίας. Κρίνοντας από τη σειρά των κεφαλαίων θα λέγαμε ότι αυτά διακρίνονται από μια λογική, χρονολογική διάταξη του εξεταζόμενου θέματος. Ωστόσο, αρκετές απορίες και ενστάσεις προκύπτουν όταν ο αναγνώστης διαπιστώνει τον ερασιτεχνισμό με τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τις πηγές του. Απορία προκαλεί επίσης το γεγονός ότι από τις παρατιθέμενες πηγές (οι περισσότερες στα αγγλικά και λίγες παλαιότερες εκδόσεις στα ελληνικά) απουσιάζουν (άραγε από αστοχία ή από επιλογή;) οι μελέτες των γνωστών Τσέχων ιστορικών Κάρελ Κάπλαν και Ζντένιεκ Μλίναρζ, μολοντί έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά και ο συγγραφέας τούς αναφέρει στο βιβλίο του.

Από τον πρόλογο του βιβλίου καθίσταται προφανές ότι ο συγγραφέας δεν σκοπεύει να προβεί σε μια αποστασιοποιημένη και με επιστημονικούς όρους αποτίμηση των γεγονότων του '68. Με αφορμή την Άνοιξη της Πράγας επιχειρεί να 'ξοφλήσει λογαριασμούς' όχι μόνο με τον σοβιετικό ή τον τσεχοσλοβακικό κομμουνισμό, αλλά και με την ελληνική Αριστερά, κομμουνιστική και μη. Το πλαίσιο στο οποίο κινείται είναι η αμφιλεγόμενη 'εξίσωση των δυο άκρων', δηλαδή του ναζισμού και του κομμουνισμού. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί διακρίνεται από παρωχημένο αντικομμουνισμό της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει στον πρόλογο (σελ. 10), «η γνώση της απάνθρωπης πραγματικότητας του κομμουνισμού, όσο και του ναζισμού, αποτελεί το πιο αποφασιστικό παράδειγμα γνώσης για το πεπρωμένο μας (sic!) και δεν πρέπει να την λησμονήσουμε επειδή οι απαρτίζοντες τον ιδεολογικά ηγεμονεύοντα στην Ελλάδα χώρο που αποκαλούμε 'Αριστερά' την αρνούνται και την καταδιώκουν».

Στην πραγματικότητα μια ανάγνωση αρκεί για να αντιληφθεί κάποιος ότι δεν πρόκειται παρά για ένα συμπλήρωμα και ότι ο συγγραφέας δεν έχει κάποια βαθύτερη σχέση με την ιστορία της Τσεχοσλοβακίας. Ότι αναφέρει, εξαιρουμένων των ιδεολογικά φορτισμένων σχολίων του, το γράφει βασισμένος σε έρευνα και συμπεράσματα άλλων, στα οποία περιστασιακά και χωρίς σύστημα αναφέρεται. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο τρίτο και στο τέταρτο κεφάλαιο (σελ. 91 – 211), τα οποία απαρτίζουν τον κορμό του βιβλίου, απαντάται δεκάδες φορές η έκφραση

«όπως γράφει ο ΜακΝτέρμοτ» ή «όπως λέει ο ΜακΝτέρμοτ», σε σημείο που ο αναγνώστης να αναρωτιέται γιατί δεν προτίμησε να μεταφράσει καλύτερα το συγκεκριμένο βιβλίο (Kevin McDermott, *Communist Czechoslovakia, 1945–89. A Political and Social History*, Palgrave, 2015).

Αντίστοιχα το πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου, που είναι αφιερωμένα κυρίως στην περίοδο 1945–1948 (σελ. 12–90), βασίζονται ουσιαστικά σε δυο μάλλον ξεπερασμένες πηγές: στο βιβλίο Eduard Táborský, γραμματέα του Τσεχοσλοβάκου προέδρου Edvard Beneš (Edward Taborsky, *Communism in Czechoslovakia, 1948–1960*, Princeton University Press, 1961) και στο βιβλίο του ουγγρικής καταγωγής πολιτικού επιστήμονα François (Ferenc) Fejtó *To Πραξικόπημα της Πράγας*, Σιδέρης, 1978. Ακόμα και τότε η αντιγραφή, γιατί ουσιαστικά περί τούτου πρόκειται, των γεγονότων από τις παρατιθέμενες πηγές γίνεται χωρίς σύστημα και χωρίς τον ελάχιστο σεβασμό στα έργα των ιστορικών στους οποίους ο συγγραφέας παραπέμπει. Για παράδειγμα πουθενά δεν υπάρχει αναφορά στις σελίδες των βιβλίων, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να αδυνατεί να επιβεβαιώσει την ορθότητα των παραπομπών. Η συγκεκριμένη ένσταση κάθε άλλο παρά τυπολατρική μπορεί να χαρακτηριστεί, καθώς με αυτό τον τρόπο λειτουργούν οι ιστορικοί που θέλουν να σέβονται το επάγγελμά τους, παρέχοντας τη δυνατότητα στον οποιονδήποτε να διασταυρώσει τις πηγές και το αληθές των ισχυρισμών τους.

Εκεί όπου ο συγγραφέας δεν αντιγράφει τις πηγές του, το κείμενο βρίθκει ανακριβειών. Περιγράφοντας το βιοτικό επίπεδο των Τσεχοσλοβάκων κάνει λόγο για «συνθήκες υλικής ένδειας και μιζέριας», για «σπάνη διατροφικών αγαθών πρώτης ανάγκης», για «συνθήκες γενικευμένης φτώχειας και υπανάπτυξης», για «στέρση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης» κ.α. (σελ. 93–94). Ασφαλώς η κατάσταση στον εφοδιασμό δεν ήταν ιδανική, όμως στο διατροφικό τομέα, στην παραγωγή και διάθεση καταναλωτικών αγαθών η Τσεχοσλοβακία σε καμία περίπτωση δεν ήταν Αλβανία, ούτε Βουλγαρία. Κατείχε (και εξακολουθεί να κατέχει) τις πρώτες θέσεις παγκοσμίως στην κατανάλωση κρέατος, μπίρας, παραγωγής ΙΧ αυτοκινήτων. Το δε σύστημα υγείας ήταν (και παραμένει) εφάμιλλο των σκανδιναβικών χωρών.

Σχολιάζοντας το επίπεδο χειραφέτησης των γυναικών της Τσεχοσλοβακίας κάνει λόγο για «εκατομμύρια γυναικών (που) προθυμοποιούνταν να ‘δοθούν’ στους νομενκλατουρίστες και ευνοούμενους του ‘προλεταριακού κράτους’ για ένα γεύμα, μερικά χρήματα ή δώρα προϊόντων του δυτικού κόσμου» (σελ. 266). Από πού άραγε αντλεί στοιχεία και πώς ο συγγραφέας τεκμηριώνει τις παραπάνω παιδαριώδεις σεξιστικές αντιλήψεις; Συνειδητοποιεί ότι σε μια χώρα με πληθυσμό 15 εκατομμυρίων, εκ των οποίων λογικά τα 7,5 εκατομμύρια είναι γυναίκες όλων των ηλικιών, είναι σαν να ταυτίζει όλες τις γυναίκες με την

πορνεία; Αναφερόμενος στο επίπεδο πολιτισμού στη χώρα κατά τη δεκαετία του '60 κάνει λόγο για «πνευματική απεργήμωση» (σελ. 179). Πώς άραγε μπορεί να τεκμηριωθεί μια τέτοια άποψη όταν, ακόμα και σήμερα, η δεκαετία του '60 χαρακτηρίζεται ως κορυφαία στον τομέα της πολιτιστικής δημιουργίας και στην ανάδειξη παγκοσμίως γνωστών λογοτεχνικών και κινηματογραφικών έργων και δημιουργών;

Παρόμοιες ανακρίβειες και ανακολουθίες δημοσιεύονται σε όλα τα κεφάλαια του βιβλίου και θα χρειαζόταν πολύς χρόνος και χώρος για την ανασκευή τους. Εντελώς ενδεικτικά: από πού αντλεί την πληροφορία ότι οι ηγέτες του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας που μετά την εισβολή της 21^{ης} Αυγούστου μεταφέρθηκαν βίαια στη Μόσχα «κακοποιήθηκαν» (σελ. 226); Στην (μάλλον άσχετη με το εξεταζόμενο θέμα) αναφορά του συγγραφέα στον Ήλιο Γιαννακάκη, από πού αντλεί την πληροφορία ότι ο τελευταίος ήταν «παλαιός αγωνιστής του ΕΑΜ» (σελ. 240); Συνειδητοποιεί ότι ο Γιαννακάκης την εποχή που ιδρύθηκε το ΕΑΜ ήταν ακόμα παιδί; Ή από πού αντλεί την πληροφορία ότι ο Γιαννακάκης υποχρεώθηκε να εργαστεί ως ανθρακωρύχος «προκειμένου να αποκτήσει προλεταριακή συνείδηση» (σελ. 240);

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου (*Η εποχή της λήθης και η καινούργια Άνοιξη*), στο οποίο συνήθως οι συγγραφείς ιστορικών βιβλίων συνοψίζουν τα συμπεράσματά τους αναφορικά με τις αρχικές τους υποθέσεις, ο συγγραφέας αναφέρεται μόνο επιδερμικά στο εξεταζόμενο θέμα. Αντ' αυτού επιλέγει να λιοιδορήσει συλλήβδην και με αρκετά ευρηματικούς χαρακτηρισμούς («ακροαριστερές ύαινες» (σελ. 284), «Αριστερά χωριάτικου πελατειασμού», «ροκ χωριάτες του ελληνικού σταλινισμού» (σελ. 272)) τους πολιτικούς του αντιπάλους. Ο συγγραφέας δεν μπαίνει στον κόπο να εξαιρέσει ούτε εκείνους τους Αριστερούς που έγκλειστοι στις φυλακές της Χούντας, στην παρανομία ή στην εξορία, δεν δίστασαν να καταδικάσουν την εισβολή του Σοβιετικών και τη βίαιη καταστολή της Άνοιξης της Πράγας.

Κλείνοντας την παρούσα βιβλιοκριτική δεν απομένει παρά να εκφράσουμε τη λύπη μας για το γεγονός ότι το πρώτο βιβλίο στα ελληνικά που είναι αφιερωμένο στην Άνοιξη της Πράγας δεν αποτελεί παρά ένα ατέχνως δομημένο συμπίλημα με πλήθος ανακριβειών και παρωχημένων ιδεολογικών στερεοτύπων. Ας ελπίσουμε ότι τα γεγονότα της Άνοιξης της Πράγας θα γίνουν εν καιρώ γνωστά στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό μέσα από μια πιο αξιόπιστη αφήγηση.